

Jusuf Žiga

CJELOŽIVOTNO UČENJE KAO IMPERATIV U MODERNOM DOBU

Uvodne napomene

Edukacijska djelatnost je od presudne važnosti za svaku ljudsku zajednicu. Istovremeno, povijesno iskustvo nas uči da je dobar onaj obrazovni sistem koji prepoznaje i uvažava pozitivna dostignuća u toj oblasti, te, kroz prilagodbu vlastitih edukacijskih sadržaja, adekvatno reagira na izazove konkretnog vremena i prostora.

Ovo se posebno odnosi na moderno doba, zahvaćeno sveopćom brzinom i svakovrsnim inovatizmima, u čemu **inertni** naprosto bivaju marginalizirani, a nerijetko i nemilosrdno “pregaženi” od onih **dinamičnijih** i jakih. Toga moraju biti svjesni svi koji se bave obrazovnom djelatnošću ukoliko im je stalo do bilo kakve atraktivnosti i konkurentnosti na širem planu.

Šematski, mogli bi smo to naznačiti i na sljedeći način:

Dobar obrazovni sistem karakterizira:

Fleksibilnost (– prilagodljivost potrebama i izazovima u vremenu i prostoru,

– otvorenost prema pozitivnim iskustvima),

Konkurentnost (– atraktivnost i uvažavanje na širem planu),

Efikasnost (– postizanje visokog kvaliteta i prolaznosti sa što manjim utroškom sredstava),

Kritičnost (– spremnost na kritičko propitivanje vlastitog i tuđeg iskustva).

Loš obrazovni sistem karakterizira:

- Krutost** (– neprilagodljivost izazovima i potrebama u vremenu i prostoru,
– zatvorenost prema pozitivnim iskustvima drugih),
- Nekonkurentnost** (– neatraktivnost i neuvažavanje na širem planu),
- Neefikasnost** (– niska prolaznost,
– nizak nivo znanja i vještina,
– visoki troškovi bez kvalitativnog rezultatskog pokrivača),
- Nekritičnost** (– nespremnost na kritičko propitivanje vlastitog i tuđeg iskustva).

Uostalom, ako pođemo od principa Bolonjske Magna Charta Universitatum iz 1988. godine, koji obavezuju visoko obrazovanje i sistem znanstvenog istraživanja na stalno usklađivanje sa potrebama vremena i zahtjevima društva, te, akceptiramo stajalište tzv. Sorbonske deklaracije iz 1998. godine, gdje se podvlači značaj uspostavljanja evropskog prostora visokog obrazovanja kao ključnog činioca u promoviranju mobilnosti građana i mogućnosti njihovog zapošljavanja, potom, uvažimo odredbe Bolonjske deklaracije o Evropskom prostoru za visoko obrazovanje, koju je potpisalo 29 zemalja našeg kontinenta 1999. godine, s ciljem “traženja i iznalaženja zajedničkog odgovora na zajedničke, tj. evropske probleme”, obavezujući se, tako, na provođenje reforme visokoškolskog sistema kako bi postao konvergentan na kontinentalnoj razini, ali i konkurentan na još širem, tj. svjetskom planu i, konačno, ne zaboravimo na pozitivna iskustva u višedecenijskom educiranju odraslih širom svijeta (adult education) i sl. – evidentno je da se **cjeloživotno učenje nameće kao imperativ današnjeg i, nadasve, nadolazećeg vremena.**

Ne radi se samo o **potrebi inoviranja stručnih znanja i vještina kako bi se mogle pratiti i opsluživati nove tehnologije i proizvodna sredstva, komunikacijski sistemi i sl., već i o akceptiranju duhovno kulturnih, etičkih i drugih vrijednosti, tekovina civilnog društva, demokracije, osvajanju i zaštiti temeljnih ljudskih prava i sloboda** itd.

Prema najnovijim futurološkim analizama eksperata do 2010. godine moglo bi, naprosto, nestati oko 60% sadašnjih profesija, a čak 50% uposlenika bi se trebalo baviti informacijama i komunikacijskim sistemima. To znači da će se tradicionalne proizvodne forme sve više potiskivati, krute hijerarhijske strukture marginalizirati, odnosno otvarati se prostor za nova, dinamična zanimanja.

Otuda i mi trebamo takav edukacijski sistem koji će rezultirati kadrovima koji su sposobni proizvesti globalno konkurentnu robu i usluge. Bez toga je teško zamisliv stabilan i samoodrživ razvoj društva u modernim uvjetima života. Zato je nužno da se i u ovoj zemlji, u društveno-statusnom smislu, reafirmira obrazovni sistem, znanost i stručnost, te da ih se promovira kao ključne razvojne resurse, motiviraju privredni subjekti da ulažu sredstva u produkciju stručnjaka i kreiranje poslovne politike pomoću znanosti.

Principi cjeloživotnog učenja

Iako se još uvijek diskutira o profilaciji cjeloživotnog učenja, ono je, pogotovo u Evropi, prihvaćeno kao esencijalna potreba. O njemu se, na Međunarodnoj konferenciji koja je održana u Hamburgu 1997. godine, govorilo kao o “osnovnom ljudskom pravu”.(1) Uz to, usvojen je i Memorandum o cjeloživotnom učenju od strane Evropske komisije na Lisabonskom samitu Vijeća Evrope u martu 2000. godine. U istome se, između ostalog, potencira da “cjeloživotno učenje predstavlja važnu – osnovnu politiku u razvoju civilnih odnosa, društvenoj koheziji i zapošljavanju.”

Isto tako, u Zaključcima Sofijske konferencije, održanoj početkom novembra 2002. godine u glavnom gradu Bugarske, gdje je učestvovalo preko 200 delegata ne samo iz evropskih zemalja, nego i iz Sjeverne Amerike i Centralne Azije, uz ostalo, podvlači se “da neformalno i informalno obrazovanje odraslih nisu jednako uvaženi, tj. da nemaju isti tretman kao formalno obrazovanje odraslih”, odnosno “da su namjenska sredstva u većini zemalja usmjerena ka osposobljavanju odraslih za rad (zapošljavanje) i mogućnost adaptiranja, na štetu učenja odraslih za aktivno učešće u životu zemlje i za ispunjavanje svoje ličnosti”, zbog čega se insistira na harmoniziranju i većoj koordinaciji svih vidova edukacije.(2)

Govoreći o načelima edukacije u 21. stoljeću Alfredo Perez Rubalcaba (3) ističe da bi škole trebale odabirati sadržaj informacija koje će biti dostupne učenicima, upoznavati ih sa njihovim bitnim značenjima, te iste “kanalisati ka moralnoj svrsi”. Budući da će tradicionalni edukacijski sistem sve manje moći računati na “monopol u obrazovanju”, škole, prema ovom autoru, “trebaju da mladima pružaju studije kako da se poduče učenju.” Nama treba, kako bi kazao Carlos Fuentes, “obrazovanje za življenje”, odnosno, “učenje kao razumijevanje, a ne ponavljanje.”(4)

Što se tiče odraslih, A. P. Rubalcaba smatra da bi “edukacijski sustavi morali biti otvoreniji prema njima”, odnosno da im “omogućavaju kontinuirano poboljšavanje i osavremenjavanje stupnja edukacije”, tim prije što će se, vremenom, sve više, “povezivati obučavanje i zapošljavanje”. Jer, stalnu mobilnost i povećanje standarda edukacije diktirat će inovacije, osavremenjavanje opreme i proizvodnih sredstava općenito, nove tehnologije, komunikacijski sistemi, a to će, opet, po prirodi stvari, nametati potrebu i stalnog educiranja edukatora.

Naravno, podrazumijeva se obavezni minimum školovanja, odnosno stečenih znanja i vještina, bez koga je nezamisliva bilo kakva stručna nadgradnja.

Osim navedenog A. P. Rubalcaba insistira i na njegovanju “kulturnog identiteta”, ali koji ne smije biti zapreka za “komuniciranje i suradnju na planetarnoj razini”, pa i kad je riječ o “jezičkim barijerama” i, naročito, potencira “eliminiranje svakovrskih diskriminacija” među ljudima.(5)

Apostrofiranom, valjalo bi dodati nužnost “političkog obrazovanja, obrazovanja za zaštitu okoline i učenje stranih jezika”, na čemu, opet, s pravom, insistira dr. H. Hinzen.(6)

Jasno je da se ljudi ne rađaju kao fašisti, naprimjer, ali se, kroz ideološko-političku kontaminaciju itekako znaju sunovratiti u fašizam. Otuda se za humanum valja permanentno boriti i osvajati ga u sebi, naspram drugih, kao i cjelini svijeta koji nas okružuje. To je nešto što ne dolazi samo po sebi. Samo “očovječen” pripadnik ljudskog roda moći će obuzdati egoističku strast u sebi da ne uništava planetarno dragocjenu prašumu Amazona, primjerice, kamo ga mami nezajažljivi kapital-interes. Samo istinski civilizirano biće neće pristati na anticivilizacijski barbarus, na nepravde, ugnjetavanja... i obrnuto, a čega smo, uostalom, i sami svjedoci.

Otuda, ovovremenog, “raščovječenog” čovjeka, valja prizvati sebi i stalno ga, paradigmatički kazano, kultivirati-humanizirati, kako se ne bi ponovo sunovraćivao u zaumlja ove ili one vrste.(7)

Zbog sve dinamičnijeg napretka nauke, tehnološkog i društvenog razvoja, cjeloživotno učenje se nameće kao potreba i orijentir kako za pojedince, tako i za društvo, te politiku ljudskog aktivizma općenito u modernom dobu. Naime, kada se govori o dinamici i karakteru modernih društava, obično se podvlači njihova:

- racionalizacija;
- pluralizacija;
- nestajanje granica između rada, zanimanja i obrazovanja;

- odvajanje od tradicionalnih i socijalno danih obrazaca ponašanja,
- potreba za trajnim samoodređivanjem pojedinaca,
- promjene u radnim odnosima (od relativno osiguranog i standardiziranog radnog odnosa prema privremenom izvršavanju naloga).(8)

Riječ je o preferiranju “sposobnosti brzog prihvatanja specijalnih kvalifikacija koje se prema potrebi mogu stalno dopunjavati i razvijati pomoću daljnjeg obrazovanja unutar ili izvan poduzeća, sabiranju modernih radnih vrlina kao što su fleksibilnost, mobilnost, kreativnost itd., koje nastaju stjecanjem tzv. ključnih kvalifikacija i koje predstavljaju temelj daljnjih fleksibilnih prilagođavajućih uspjeha.”(9)

Pozivajući se na knjigu “Fleksibilni čovjek”, Richarda Sennetta (1998.), Elke Gruber govori o četiri razine fleksibilnosti u obrazovnom području:

- a) “Fleksibilizaciji završetka obrazovanja – Priznanju neformalnog obrazovanja” spram koga, čini se, s pravom, ima određenih rezervi i to ne samo zbog dovođenja u pitanje “čitavog dosadašnjeg sistema kvalifikacijskog potencijala”, nego i zbog garancije kvaliteta “neformalno stečene kvalifikacije (osobne iskaznice kompetencije)”. Doduše, mogućnost takvog vida stjecanja kvalifikacija data je i u tzv. Bijeloj knjizi Evropske unije, odnosno Ugovorom iz Maastrichta, kako bi se obezbijedila “mobilnost, cjeloživotno učenje, korištenje novih tehnoloških instrumenata”;
- b) Druga razina fleksibilnosti, koju potencira E. Gruber, odnosi se na nastavne planove i organiziranje nastavnog procesa – modulaciju, spram koje, također, podvlači određene rezerve: “Modulacijom bi se stručna iskustva mogla, prikladnije nego do sada, uzeti u obzir i certificirati za završetak daljnjeg školovanja. No velika opasnost modulacije je u tome što bi se mogla uvesti jedino iz razloga uštede vremena i troškova”(10);
- c) Treća razina fleksibilnosti odnosi se na ključne odrednice kvalifikacije, kao “koncepta nove kvalifikacije nesigurnosti”. Naime, “kao posljedica dalekosežne neodređenosti daljnjih stručnih zahtjeva, sada se teži za kvalifikacijama koje manje omogućuju specijalnu stručnu kompetenciju, a više opću stručnu djelatnu sposobnost... Kada više ne znam kako bi stručno trebalo ići dalje, proklamiram općenitije sadržaje, a prije svega “skills” kao što su učenje učenja, kreativnost, sposobnost rješavanja problema i sl.

- One omogućuju pojedincu da se fleksibilno prilagodi pojedinim novim uvjetima u radnom svijetu i društvu”(11);
- d) Četvrta razina fleksibilnosti odnosi se na metodičko-didaktičko samorganizovano učenje. No, i na ovoj razini se postavlja pitanje kvaliteta stečenog znanja.

Razlozi za cjeloživotno učenje

Koji su osnovni razlozi za cjeloživotno učenje? U najkraćem, oni su:

- a) **ekonomski** (Globalizacija ekonomskih odnosa; Dinamika ekonomskog razvoja; Nove tehnologije i proizvodna sredstva; Komunikacijski sistemi i sl.);
- b) **stil života** (Ne radi se samo o karakteru proizvodnog angažmana, nego i o mijenjanju ukupne filozofije života);
- c) **uvjeti života – životna sredina** (Nužno je redefiniranje čovjekova odnosa prema cjelini svijeta koji ga okružuje – životnoj sredini u najširem smislu. Prošlo je vrijeme kad nam je, kako bi kazao Dž. Šel, “budućnost bila naprosto data”. Nju sada “valja saditi i gajiti.” Moramo postati “zemljoradnici vremena.”).

Značaj intelektualno-stručne kondicije za obrazovni sistem

Sportskim rječnikom kazano, vrhunski rezultati se postižu samo na bazi visokog umijeća i kondicije, ovdje se misli na “intelektualno-stručnu”, koja se, u kontinuitetu, mora obnavljati i održavati. Uz to, dakako, ide i kontinuirano osmišljavanje, odnosno inoviranje nastavnih sadržaja u skladu sa potrebama i izazovima konkretnog vremena i prostora.

Nažalost, sadašnja praksa u bosanskohercegovačkom društvu ne pripada apostrofiranoj zahtjevnosti. U prilog ovoj ocjeni navest ćemo nekoliko alarmirajućih pokazatelja.

U predratnom periodu u Bosni i Hercegovini je za sve obrazovne oblike izdvajano 5,5% iz BDP (godišnji bruto društveni proizvod), od čega je, na visoko obrazovanje, otpadalo 1,7% BDP. Budući da je BDP BiH, na primjer u 1990. godini, iznosio oko 10,5 milijardi US \$, to znači da je tada, samo za visoko obrazovanje, bilo obezbijeđeno oko 170 miliona US \$. Ako idemo unazad još dalje, do 1984. godine, primjerice Sarajevski

univerzitet je, u toj školskoj godini, za svojih cca 24.000 studenata, raspolagao sa 75 miliona US \$. Danas, taj isti Univerzitet, za približno 40.000 studenata, (računajući i vanredne), raspolaže sa gotovo pet puta manjom novčanom sumom (cca 15 miliona US \$) budžetskih sredstava!

Istina, povećana je stopa izdvajanja za visoko obrazovanje iz BDP sa ondašnjih 1,7%, na današnjih 2,2%. Ali, da ne bi bilo nesporazuma, valja pojasniti da problem nije samo u tome što je, zbog ratne i poratne devastiranosti privrednog potencijala ove zemlje, enormno smanjen BDP, pa otuda limitiranost sume sredstava za obrazovanje koja pristižu od države. On se nalazi i u konceptualom ustroju ovog društva, tj. u svođenju ukupne kompetencije, uključujući i finansiranje ove djelatnosti, na kantone, kad je riječ o Federaciji BiH, a na entitetsku razinu u Republici Srpskoj, kao što je prisutan i u ukupnom karakteru društveno-ekonomskih odnosa u ovoj zemlji. Dakako, problem je i u anahronosti, odnosno neosposobljenosti naših obrazovnih ustanova da mogu u tržišnom smislu uspješno djelovati, a to znači biti na širem planu konkurentne i tome sl. No, to je već tema za sebe.

U čemu je dodatna poteškoća?

Najkraće kazano, u nepostojanju fonda za naučnu podršku i kontinuirano stručno osposobljavanje kadrova, bez čega nastavnici naprosto ne mogu postizati prijeko potrebnu "intelektualno-stručnu kondiciju", a bez koje, opet, ne možemo realno računati na uspješnost, odnosno konkurentnost našeg obrazovnog sistema na širem planu.

Nije slučajno u BiH godišnji broj objavljenih naučnih radova u referentnim časopisima na hiljadu stanovnika spao sa 1,95, koliko ih je bilo 1990., na 0,61 u 2000. godini, za razliku od svih drugih nekadašnjih jugoslavenskih republika gdje je on, manje ili više, porastao.(12)

Tako dolazimo do apsurdne situacije da kroz obrazovni sistem produciramo kadrove čije se diplome ne uvažavaju na međunarodnom planu, ali i čija znanja ne mogu biti u funkciji efikasnog razvoja našeg društva, umjesto da nam ta djelatnost funkcioniše kao ključni, kvalitativno-razvojni društveni resurs.

Zaključak

Imajući ovo u vidu valja zaključiti da je cjeloživotno učenje naprosto imperativno u modernom dobu. Jer, sve izuzetno brzo napreduje, ali istim tempom i zastarijeva. Relativiziraju se čak i tzv. bazična znanja. Mijenja

se karakter ljudske aktivnosti u cjelini, te orijentacija čovjeka u svijetu koji ga okružuje. Javljaju se novi izazovi sa globalizacijom odnosa na planetarnoj razini i tome sl.

Možemo također kazati da je dobar onaj obrazovni sistem koji uvažava pozitivna iskustva drugih te, kroz prilagodbu vlastitih edukacijskih sadržaja, adekvatno reagira na izazove u konkretnom vremenu i prostoru. I obrnuto.

Prema procjenama futurističkih analitičara, do 2010. godine, na-prosto bi moglo nestati čak oko 60% sadašnjih radnih angažmana. Zahvaljujući mobilnosti komunikacijskih sistema, “ljudski kapaciteti bit će neovisni o mjestu.” Jasno je, dakle, da će se tradicionalne proizvodne forme potiskivati, krute hijerarhijske strukture marginalizirati, a otvarati se prostor za nova, dinamična zanimanja.

Doista, visok kvalitet obrazovanja nezamisliv je bez kontinuiranog obezbjeđivanja i održavanja “intelektualno-stručne kondicije”, a pogotovo kad je riječ o nastavnom osoblju (edukacija edukatora). Nezamisliv je kvalitet obrazovanja i u odsustvu fleksibilnih, atraktivnih i na širem planu uvažanih nastavnih sadržaja.

Što bi značilo ne uvažiti apostrofirano osim da se, svjesno ili nesvjesno, pristaje na svakovrsno marginaliziranje, odnosno “intelektualno neokoloniziranje” u nadolazećem vremenu?

Bibliografija

1/ Vidjeti opširnije u: LLINE (Lifelong learning in EUROPE) 1/2001.

2/ Zaključci Sofijske konferencije:

1. Šira javnost je i dalje zbunjena neriješenim pitanjima obrazovanja odraslih, prije svega međusobnim odnosima u okviru širokog obima obrazovne politike ključnih međunarodnih aktera.
2. U nekim zemljama je EFA-i (Education for All – Obrazovanje odraslih – J.Ž.), kako u deklaraciji tako i u politici, potrebno posvetiti ozbiljnu pažnju, jer izgleda da obrazovanje odraslih ima slab prioritet u pogledu implementacije EFA-e.
3. Agenda V CONFINTEA-e (Conference Internacional d’ Education des Adultes – Međunarodna konferencija o obrazovanju odraslih – J.Ž.) apeluje na složnu akciju koja bi okupila veliki broj učesnika. U svakom slučaju, Konferencija je konstatovala odsustvo koordinacije na nacionalnom nivou, u smislu implementacije Agende u mnogim od zastupljenih zemalja.
4. Iako politika cjeloživotnog učenja poklanja posebnu pažnju obrazovanju odraslih, u velikom broju zemalja se ne poklanja dovoljno pažnje ulozi obrazovanja odraslih kao cjeloživotnom učenju.
5. Većina zastupljenih zemalja ne posjeduje politiku, sistem ni strukturu koji su

potrebni za napredovanje obrazovanja odraslih. Potrebe koje su identifikovane na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou uključuju zakonodavstvo, adekvatnu finansijsku podršku, odgovarajuće institucionalne strukture, efikasan administrativni sistem, kao neophodne uvjete za efektivno partnerstvo i lobiranje.

6. Na Konferenciji je konstatovano da neformalno i informalno obrazovanje odraslih nisu jednako uvažavani, tj. da nemaju isti tretman kao formalno obrazovanje odraslih. Također je konstatovano da su namjenska sredstva u većini zemalja usmjerena ka osposobljavanju odraslih za rad (zapošljavanje) i mogućnost adaptiranja, na štetu učenja odraslih za aktivno učešće u životu zemlje i za ispunjavanje svoje ličnosti.

7. Konferencija je pozdravila ravnotežu među polovima koja je primijećena među učesnicima, što je pokazatelj uspjeha monitoringa među polovima, koji sprovode organizatori, i kao primjer dobre prakse. Konstatovano je opće odsustvo monitoringa politike i propisa osjetljivog na polove, u okviru obrazovanja odraslih, u mnogim zemljama.

8. Na Konferenciji je izražena zabrinutost što pristup učenicima kao i aktivno učešće učenika nisu uvijek u skladu sa politikom i smjernicama obrazovanja odraslih.

9. Učesnici su na Konferenciji imali značajnih teškoća prilikom izvještavanja o naporima svoje zemlje da postigne različite ciljeve koje su pred nju postavili EFA, V CONFINTEA i politika cjeloživotnog učenja. Postoji potreba za redovnim i konzistentnim izvještavanjem o napredovanju ka utvrđenim ciljevima.

10. Postignut je konsenzus u zaključku da ima veoma malo prilike za međunarodnu razmjenu koja bi se odnosila na zajednička istraživanja, metodologiju, kurikulume, modele, sisteme i praksu.”

3/ Svojevremeno obavljao dužnost ministra za obrazovanje u Španiji.

4/ Vidjeti opširnije u: *Socijaldemokrat*, br. 6-7/2001, str. 53-61.

5/ Isto, str. 39-47.

6/ Direktor UWE Gartenschlaeger – Njemačka

7/ Vidjeti opširnije: Jusuf Žiga, *Zemljoradnici vremena*, BKC-Bosanska knjiga, Sarajevo, 1998.g.

8/ E. Gruber, *Modernizacija pomoću fleksibilnosti daljnjeg obrazovanja*, U: *Perspektive i tendencije obrazovanja odraslih u Evropi*, Zagreb, 2000., str. 15.

9/ Isto, strana 17.

10/ Isto, str. 21.

11/ Isto, str. 21.

12/ *Fourth International Congress on Peer Review in Biomedical Publication*, Barcelona, Sept. 1-16. 2001.

SAŽETAK

Cjeloživotno učenje je imperativno u modernom dobu. Jer, sve izuzetno brzo napreduje, ali istovremeno i zastarijeva. Relativiziraju se čak i tzv. bazična znanja. Mijenja se karakter ljudske aktivnosti u cjelini, te orijentacija čovjeka u svijetu koji ga okružuje. Javljaju se novi izazovi sa globalizacijom odnosa na planetarnoj razini i tome sl.

Oni koji to ne uvažavaju izlažu se realnom riziku svakovrsnog marginaliziranja i dovođenja u poziciju intelektualno-stručnog neokoloniziranja.

Otuda možemo kazati da je dobar onaj obrazovni sistem koji uvažava pozitivna iskustva drugih te, kroz prilagodbu vlastitih edukacijskih sadržaja, adekvatno reagira na izazove u konkretnom vremenu i prostoru. I obrnuto.

Ne radi se samo o potrebi inoviranja stručnih znanja i vještina kako bi se mogle pratiti i opsluživati nove tehnologije i proizvodna sredstva, komunikacijski sistemi i sl., već i o akceptiranju duhovno kulturnih, etičkih i drugih vrijednosti, tekovina civilnog društva, demokracije, osvajanju i zaštiti temeljnih ljudskih prava i sloboda itd.

(Ključne riječi: Cjeloživotno učenje; Kontinuirana edukacija)